

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3:32 (477)

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.2.9>

Оксана СКЛЯРСЬКА

**ФУНКЦІОНУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ:
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ**

У статті із суспільно-географічних позицій проаналізовано результати діяльності територіальних громад за 2021 та перше півріччя 2022 рр., а також методика визначення їхньої спроможності. Зазначено головні переваги реформування базового рівня адміністративно-територіального устрою, вказано умови і чинники ефективного функціонування успішних громад. Акцентовано на необхідності вдосконалення механізму формування місцевих бюджетів та методики визначення спроможності територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

Ключові слова: спроможна громада, децентралізація, фінансова спроможність, інфраструктурна спроможність.

Постановка науково-практичної проблеми. Результатом реформування низової і середньої ланок АТУ України стало утворення нових 136-и районів і 1469-и територіальних громад з новообраною місцевою владою. При цьому, за фінансовими показниками діяльності громад у 2020-2021 рр. більшість з них виявилися успішними. У 2022 році, з початком повномасштабної війни Росії проти України перед українськими громадами постали непередбачувані виклики та проблеми забезпечення соціально-економічного життя громадян. Багато поселень північно-східних, південних регіонів зазнали масштабних руйнувань соціально-економічної інфраструктури, людських втрат. Станом на серпень окупованими та в зоні активних бойових дій перебувають понад 300 громад 8-и областей. Це територіальні громади Донецької (66), Харківської (51), Дніпропетровської (7), Луганської (37), Запорізької (52), Херсонської (49), Миколаївської (24), Сумської (18) областей. Серед них є багато успішних громад з потужним підприємницьким сектором, як-от Енергодарська та Запорізька (Запорізька обл.), Галицинівська і Миколаївська (Миколаївська обл.), Богодухівська і Харківська (Харківська обл.), Музиківська, Чулаківська, Таврійська (Херсонська обл.) та інші. Після деокупації українських територій ці громади потребуватимуть значних фінансових вливань для відбудови, а також нових заходів забезпечення продовольчої безпеки, територіальної оборони, логістичних потужностей тощо задля відновлення їхньої спроможності.

Актуальність і новизна досліджень. Проблематика утворення та функціонування саме спроможних територіальних громад є пріоритетною в контексті реалізації реформи АТУ. Нововведення, за якими було ліквідовано дрібні громади, сформовані до 2020 р., в ба-

гатьох регіонах обумовлені потребою створення спроможних громад зі значним соціально-економічним потенціалом, підвищення їх бюджетних можливостей та функціональної самостійності. Наприклад, суспільно-географічний аналіз пропонує схем реформування для Львівщини, проведений нами у 2017 р. [11] засвідчив, що були значні диспропорції в розмірах та людності громад. При цьому, периферійні громади, утворені шляхом об'єднання кількох сіл виявились неспроможними. Відтак, замість пропонує у 2020 р. 85-и громад в області остаточно затвердили 73 громади.

Методика формування спроможних територіальних громад, визначена авторами реформи, містить критерії щодо розмірів, людності, зон доступності нових адміністративних центрів, а також наявності закладів соціально-освітньої та побутової інфраструктури. При цьому, фінансова спроможність та інфраструктурна забезпеченість територіальної громади залежить від багатьох суспільно-географічних факторів: вигідного розташування, ефективного використання соціально-економічного і демографічного потенціалу центрів громад, розвитку транспортних зв'язків тощо. Тому, нашою метою є аналіз просторових відмінностей функціонування спроможних територіальних громад за підсумками кінця 2001 та першого півріччя 2022 рр., виявлення найбільш вагомих факторів забезпечення їхньої спроможності.

Зв'язок теми з важливими науково-практичними завданнями.

Дослідження суспільно-географічних аспектів спроможності територіальних громад обумовлене необхідністю і важливістю наукового обґрунтування умов та чинників ефективного функціонування територіальних громад, зокрема в умовах воєнного стану та по-

воєнної відбудови. Важливим завданням є також надання наукових рекомендацій для подальшого вдосконалення методики визначення спроможності для громад, які знаходяться поза зонами активних бойових дій для реалізації нових програм та проєктів, спрямованих на повоєнний соціально-економічний розвиток України.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Переваги та суперечності функціонування територіальних громад та їх спроможності відображені в наукових працях фахівців з державного управління, економістів, соціологів (Л. Бенювської, П. Жука, В. Кравціва, І.Ольшанського, О. Сизоненко, І. Сторонянської, С. Шульц та ін). В цих працях висвітлюються питання формування бюджету, управління фінансами територіальних громад та вдосконалення міжбюджетних відносин. Проблематика адміністративно-територіальної організації держави, а також методичні обґрунтування нового формату АТУ широко розкриті відомими географами: М. Барановським, М.Дністрянським, А. Доценком, О. Заставецькою, М. Паламарчуком, М. Пістуном, О.Топчієвим, О. Шаблієм, Л. Шевчук та ін. При цьому, багато уваги приділено саме критеріям та чинникам формування спроможних і успішних громад. Так, Я. Олійник і П.Остапенко з позицій суспільної географії визначили критерії оцінювання спроможності новоутворених одиниць адміністративно-територіального устрою [6]. Л. Заставецька обґрунтовує методичні засади формування спроможних громад, зазначаючи, що показник мінімального критерію людності громади для сільських та малозаселених регіонів потрібно зменшити до 3 тисяч осіб [4, с. 95-100]. Аналізуючи регіональні відмінності фінансової автономії територіальних громад, М. Барановський за допомогою кореляційно-регресійного аналізу виявляє її найістотніші фактори - загальноекономічні показники розвитку регіонів, розміри самих громад і статус їхнього центру [1]. При цьому, важливо виявити вплив тих чи інших факторів з огляду на реальні показники діяльності територіальних громад у 2020-2021 рр., а також визначити ті суттєві зміни у функціонуванні і забезпечення спроможності громад, які відбуваються у 2022 році в умовах війни.

Викладення основного матеріалу. З 2020 року в Україні базовий рівень АТУ формують 1469 територіальних громад (ТГ) з новообраною місцевою владою. Переважають сільські громади (613 громад), 448 – селищні. Міських громад є менше третини, а саме - 413 (з них 23 громади, об'єднані довкола обласних цент-

рів, 113 – довкола нових райцентрів) [12]. Таким чином, понад 350 міських поселень, які мали статус районних центрів до впровадження реформи, тепер стали лише центрами об'єднаних громад. Попри значний перелік повноважень, адміністративний вплив таких поселень територіально звузився, а отже існують ризики зменшення й функціонального значення.

Методика формування спроможних громад визначає спроможними такі громади сіл, селищ, міст, які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, враховуючи кадрові ресурси, фінансове забезпечення та розвиток інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [9]. На початку 2020 р. цю Методику було вдосконалено. Зокрема, деякі положення приведені до Стандарту доступності публічних сервісів та послуг, визначених Програмою діяльності Уряду.

Загалом фахівці пропонують різні типи показників, які можна використовувати для розрахунку спроможності як проєктних, так і вже існуючих територіальних громад, а саме: показники, які визначають спроможність територіальних громад відповідно до Методики, розробленої Міністерством розвитку громад та територій України; додаткові розрахункові показники фінансової й інфраструктурної спроможності. Наприклад, О. В. Сизоненко розрізняє три види спроможності: 1) потенціальну чи розрахункову спроможність; 2) спроможність, яка юридично визнається КМУ; 3) реальну спроможність [10, с. 93].

Основними критеріями офіційно узгодженої оцінки рівня спроможності громади є:

- чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної територіальної громади;
- кількість учнів, що здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади;
- площа території спроможної територіальної громади;
- індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади;
- частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади.

Для кожного критерію визначається певне числове значення (індекс). Так, критерії спроможності є різними для малих громад (до 3 тис.

жителів, до 200 км²), середніх (3-5 тис. жителів та 200-400 км²) і великих (понад 5 тис. жителів і понад 400 км²). Рівень спроможності визначається за сумою вказаних вище критеріїв: для низького рівня спроможності індекс становить від 1,5 до 2,1, для середнього – від 2,2 до 3,8, високий рівень спроможності – вище 3,8 [9]. Кількість громад з низьким рівнем спроможності не може перевищувати 10 % від загальної кількості спроможних громад області.

В межах кожної області є різні групи громад – малі, середні та великі. Найбільші відмінності за площею у громад слабозаселених, нерівномірно заселених районах, особливо поліських регіонів. Наприклад, Камінь-Каширська громада більша від Нововолинської у 19 разів (75 км² і 1421 км²), Рокитнівська більша від Дубнівської у 58 р. (1572 і 27 км²), Олевська від Бердичівської у 26 р. (2144 км² і 82 км²), Новгород-Сіверська від Прилуцької у 23 рази (1803 км² і 42 км²). Диспропорції за населенням найсуттєвіші в регіонах з найбільшими містами: Львівська (понад 780 тис. осіб) більша від Заболотцівської (6 тис. осіб) у 126 разів, Одеська від Чогодарівської – у 500 р., Харківська від Куньєвської – у 325 р. і т.д. Причиною таких диспропорцій є й те, що обласні центри також сформували громади шляхом приєднання сусідніх поселень. Найбільше населених пунктів об'єднали: Полтава (55 сіл), Луцьк (34 села й 1 селище міського типу), Хмельницький (24 села) та Львів (15 сіл, 2 міста, 2 селища), а найменше – Дніпро (1 селище міського типу), Кропивницький (1 селище міського типу), Рівне (1 селище міського типу), Житомир (1 село) та Черкаси (1 село).

Безумовною перевагою адміністративно-територіальної реформи стало зростання доходів місцевих бюджетів, створення фінансово спроможних громад з широкими управлінськими можливостями (влада – ближче до людей), а також прямі міжбюджетні відносини громад з державним бюджетом. Так, з 2015 р. до 2021 р. власні доходи місцевих бюджетів збільшилися з 68,6 млрд. грн. до 289,9 млрд. грн, тобто у 4 рази. При цьому, державні дотації щорічно зменшуються. Найбільше доходів бюджети територіальних громад одержують від ПДФО – 60,5%, ЄП – 14,5%, плати за землю – 12,6%, акцизу – 6,6%. На початок 2022 р. 16 регіонів мали темпи приросту ПДФО вищі за середній показник по Україні.

Усі параметри територіальних громад можна проаналізувати на відкритому Порталі спроможності громад, дашбордах Офісу підтримки реформ, Міністерства розвитку громад і територій. Аналіз цих показників підтверджує,

що існують значні відмінності фінансової спроможності, обумовлені не тільки відмінностями площі та людності, а й впливом інших важливих суспільно-географічних чинників. Загалом, найкращі фінансові показники мають громади, сформовані обласними центрами, а також міські, селищні або сільські громади, розташовані поблизу великих міст. В цілому найбільше реверсних дотацій у 2021 році перераховували громади Дніпропетровської, Запорізької та Київської областей. На 10 громад припадало понад 45% всього обсягу вилучень. Серед них – сім ОТГ обласних центрів: Дніпровська, Львівська, Запорізька, Харківська, Одеська, Вінницька, Полтавська міські громади, а також громади з розвинутою промисловістю – Криворізька, Маріупольська, Енергодарська. У 5-и регіонах України найкращі фінансові результати мають громади, де є потужні електростанції (Ладизин, Енергодар, Вараш, Нетішин, Ново-дністровськ) [5].

Ми порахували кількість громад за регіонами, які наприкінці 2021 р. мали рівень дотаційності понад 50% та кількість тих, які мають рівень дотаційності більший, ніж в середньому по Україні (14,5%). Таким чином, максимальна кількість дотаційних громад у Чернівецькій, Івано-Франківській та Закарпатській областях. У Львівській області лише в Стрілківській і Боринській громаді дотації становлять понад 50%, у Бісковицькій, Журавненській, Ралівській, Добромильській, Помор'янській – від 40 до 50% (таблиця 1). Загалом у 16-и регіонах України найбільш дотаційними є сільські громади: 5-8 найбільш дотаційних громад кожної області здебільшого є сільськими і периферійними, лише 1 міська – Ватутінська, решту – селищні.

З огляду на зазначений вище перелік критеріїв та спосіб розрахунку спроможності, великі за людністю та площею громади загалом мають більше шансів отримати високу оцінку спроможності за сумою індексів. Хоча, в багатьох випадках, малі громади мають кращі фінансові показники (напр. частка дотацій, обсяг дотаційності на 1 мешканця, загальні доходи на 1 мешканця), адже головними чинниками спроможності та успішності насправді виявляються вигідне суспільно-географічне положення, тяжіння до великих міст та наявний соціально-економічний потенціал поселень громади. Так, у багатьох регіонах до найбільш спроможних належать сільські, селищні громади, які близько розташовані до обласних центрів (громади-сателіти) або з потужним підприємницьким сектором і їхні доходи зростають.

Найбільш успішні та дотаційні громади в регіонах

Області	К-ть громад з дотаціями понад 50%	К-ть громад з дотаціями більше 14,4% (в середньому по Україні)	Найбільш дотаційна громада	Громада з найвищою часткою реверсної дотації
Вінницька	0	26	Джуринська сільська	Ладижинська міська
Волинська	4	35	Велимченська сільська	Боратинська сільська
Дніпропетровська	0	20	Маломихайлівська сільська	Черкаська селищна
Донецька	1	22	Сартанська селищна	Покровська міська
Житомирська	0	27	Курненська сільська	Оліївська сільська
Закарпатська	17	45	Керецьківська сільська	Холмківська сільська
Запорізька	0	25	Степненська сільська	Енергодарська міська
Івано-Франківська	16	46	Космацька сільська	Ямницька сільська
Київська	0	5	Коцюбинська селищна	Гірська сільська
Кіровоградська	0	2	Заваллівська селищна	Мар'янівська сільська
Луганська	0	18	Нижньотеплівська сільська	Северодонецька міська
Львівська	2	33	Стрільківська сільська	Славська сільська
Миколаївська	0	16	Воскресенська селищна	Галицинівська сільська
Одеська	1	45	Городненська сільська	Визирська сільська
Полтавська	0	1	Кам'янопотоківська сільська	Драбинівська сільська
Рівненська	3	45	Березівська сільська	Вараська міська
Сумська	0	9	Грунська сільська	Комишанська сільська
Тернопільська	3	39	Мельнице-Подільська селищна	Байковецька сільська
Харківська	0	14	Новопокровська селищна	Наталинська сільська
Херсонська	1	22	Новомиколаївська сільська	Музиківська сільська
Хмельницька	0	20	Китайгородська сільська	Нетішинська міська
Черкаська	0	12	Ватутінська міська	Михайлівська сільська
Чернівецька	15	49	Петровецька сільська	Новодністровська міська
Чернігівська	0	13	Березнянська селищна	Деснянська селищна

Переважно це невеликі компактні за площею громади з населенням до 5 тис. осіб. Для них реформа має багато переваг. Наприклад, це прильвівські сільські громади, Славська селищна. Це також Пришибська та Глобинська громади (Полтавська обл.), Боратинська (Волинська обл.), Ямницька (Івано-Франківська обл.), Галицинівська (Миколаївської обл.), Байковецька (Тернопільська обл.), Наталинська (Харківська обл.), Оліївська (Житомирська обл.), Гірська, Борщагівська, Пристилична (Київська обл.), Визирська (Одеська обл.) та інші. Великі підприємства багатих громад є не тільки

основними платниками податків та робочими місцями для жителів, а й спонсорами будівництва закладів соціальної інфраструктури (дитсадків, спорткомплексів тощо). Цікаво, що рейтинг найбільш успішних громад у 15-х регіонах України очолюють сільські громади.

На жаль, значна кількість громад не отримали переваг від фінансової децентралізації і рівень їхньої дотаційності становить понад 50%. Це загалом громади, зі значною часткою сільського населення, де немає достатньо робочих місць, підприємницького сектору, а відповідно й податкових надходжень.

Це й великі за площею громади слабозаселених територій з кризовою демографічною ситуацією, де є й проблеми транспортного сполучення сіл, віддаленості від центру громади. (напр., північні громади поліських регіонів, а також Могилів-Подільська, Ямпільська та Бершадська в Вінницькій обл., Староушицька та Дунаєвецька – Хмельницької, Монастирищинська Черкаської області і т.д.).

Для підтримки громад з меншими доходами держава використовує «горизонтальне вирівнювання» — забирає ресурси в багатших ТГ (реверсна дотація) і віддає біднішим. Для цього враховується значення індексу податкоспроможності бюджету: при значенні цього показника від 0,9 до 1,1 громада не віддає державі грошей і не отримує нічого з бюджету; за умови перевищення індексу понад 1,1, громада віддає державі половину бюджетних надходжень [2]. Для розуміння фінансової спроможності громад важливо враховувати частку дотацій в загальній структурі бюджету, а не просто обсяг дотацій.

З питанням спроможності громади пов'язані і ті суперечливі зміни, які відбуваються щодо оптимізації мережі закладів середньої освіти. Згідно методики розподілу освітньої субвенції, найбільший обсяг отримують міські ради і насамперед міста обласного значення. Для решти громад субвенція зменшується і загалом у структурі видатків на освіту припадає 50-60%. Головним показником в цьому випадку є розрахункова наповнюваність класів (РНК), яка у 2021 р. зменшилась для 744-х громад, передусім для великих за площею громад віддалених периферійних територій з низькою

щільністю населення.

Відтак, у міських, селищних громадах, а також центрах сільських громад створюються опорні заклади, які отримують більший обсяг фінансування і кращі умови для розвитку. Натомість, дотаційні громади не можуть фінансувати малокомплектних сільських шкіл, де в середньому на одного учня треба виділяти 30-40 тис. грн. в рік. За 2 роки в Україні майже для 670 шкіл понизили статус, а 918 – закрились і цей процес триватиме і надалі. Так, у Львівській області напередодні 2020-2021 н.р. закрилось майже 30 шкіл, переважно у Перемишлянському, Самбірському, Жидачівському, Золочівському районах. Найбільше шкіл закрито в поліських регіонах Житомирської (6,8%), Чернігівської (більше 8%), Сумської (6,6) областей, а також у Волинській, Вінницькій, Хмельницькій (в районах з дрібноселеною сільською мережею) (таблиця 2).

Тенденцію скорочення мережі освітніх закладів і реформатори, і влада громад розглядають виключно як позитивний процес, спрямований на покращення якості освіти. В умовах війни для багатьох громад прифронтових територій закриття шкіл стане й вимушеним рішенням. Проте, для віддалених сіл втрата школи – надто болюче питання. З огляду на такі негативні тенденції розвитку дотаційних периферійних громад, перед ними постає проблема забезпечення спроможності, а відтак невдовзі їх можуть поглинути багатші громади. Як наслідок – відбудеться ще більша поляризація розвитку по лінії центр-периферія, велике місто – віддалене село.

Таблиця 2

Частка закритих загальноосвітніх шкіл у 2019-21 роках за областями

	Частка шкіл зі зміненням статусом, %		Частка шкіл, що були закриті, %	
	2019/20 н.р.	2020/21 н.р.	2019/20 н.р.	2020/21 н.р.
Україна	3,54	4,96	1,25	4,53
Вінницька	5,06	11,08	1,09	6,20
Волинська	4,45	1,27	1,34	8,13
Дніпропетровська	2,21	3,03	0,32	1,39
Донецька	1,41	4,52	1,14	2,50
Житомирська	4,20	1,48	1,78	6,86
Закарпатська	6,88	9,56	0,61	3,22
Запорізька	1,60	6,13	1,08	2,73
Івано-Франківська	4,20	9,43	1,81	3,22
Київська	5,73	10,89	0,00	3,37
Кіровоградська	10,32	5,15	2,41	3,48
Луганська	1,53	3,91	0,68	5,44
Львівська	0,90	2,11	0,85	4,38
Миколаївська	1,96	1,57	1,16	4,50
Одеська	3,91	9,00	0,38	2,71
Полтавська	7,26	7,75	1,57	6,84
Рівненська	1,62	1,09	0,76	5,63

Сумська	4,36	4,94	3,00	6,64
Тернопільська	1,79	1,99	1,56	4,62
Харківська	2,28	1,71	0,92	3,57
Херсонська	5,17	4,40	2,24	2,06
Хмельницька	2,09	0,51	4,20	6,76
Черкаська	5,99	4,01	1,02	6,36
Чернівецька	4,39	17,07	0,48	4,31
Чернігівська	4,01	3,29	1,98	8,45

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Реформа децентралізації успішно працює в Україні у 2022 році в умовах війни з Росією: самоорганізація населення та місцевої влади в громадах стала важливим чинником самооборони та опору в умовах повномасштабного вторгнення агресора. Тому, після завершення війни саме підтримка та забезпечення самоврядування територіальних громад стане важливою умовою відбудови держави. При цьому, варто буде вдосконалити механізм формування місцевих бюджетів, а також методику визначення спроможності територіальних громад. Так, в особливий період варто забезпечити виключно дер-

жавне фінансування освітніх і медичних закладів, передусім в прифронтових регіонах; більшої актуальності набуде й питання сплати ПДФО за місцем фактичної реєстрації громадян. Очевидно, не вдасться уникнути ще одного етапу укрупнення, передусім для забезпечення реальної спроможності територіальних громад у районах з глибококризовою демографічною ситуацією. Використання потенціалу спроможних громад, розвиток їхньої інфраструктурної та виробничої бази сприятиме зміцненню низової ланки адміністративно-територіального устрою та забезпеченню національної безпеки держави.

Література:

1. Барановський М. О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення. Український географічний журнал. 2017. № 4. С. 30-38.
2. Децентралізація: які громади годують Україну, а які дотаційні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/publications/decentralizaciya-yaki-gromadi-goduyut-ukrajinu-a-yaki-dotaciyni-817171.html>
3. Дністрянський М. С. Політична географія України: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 348 с.
4. Заставецька Л. Принципи формування і механізми функціонування нових територіальних громад і систем розселення у процесі реформування адміністративно-територіального устрою України / Леся Заставецька // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія Географія. – Вип. 673-674. – С. 95-100.
5. Місцеві бюджети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0
6. Олійник Я. Б., Остапенко П. О. Формування спроможних територіальних громад в Україні: переваги, ризики, загрози. Український географічний журнал. 2016. № 4. С. 37-43.
7. Остапенко П., Бончковський О., Остапенко С. Атлас адміністративно-територіального устрою України. Новий районний поділ та територіальні громади: 2020. Київ. 2020. 56 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження методики формування спроможних територіальних громад” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>
9. Постанова “Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад” від 24 січня 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-metodiki-formuvannya-spromozhnih-teritorialnih-gromad-i240120-34>
10. Сизоненко О. В. Проблеми формування спроможних територіальних громад в умовах процесу децентралізації. Експериментальні та теоретичні дослідження в сучасних науках: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 5 серпня 2018 р., м. Суми. 2018. Т. 2. С. 92-95. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2114/1/05.08.2018_Tom_2-93-96.pdf
11. Склярська О. Утворення об'єднаних територіальних громад в контексті впливу на розвиток поселень (на прикладі Львівської області). Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2017. Вип. 50. С. 325-333.
12. Склярська О. І. Реформа адміністративно-територіального устрою України в контексті впливу на статус і функції поселень. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. – Т. 50 (№1). – 2021. – С. 57- 64.

References:

1. Baranovskiy M. O. Finansova detsentralizatsiia v Ukraini: osoblyvosti stanovlennia. Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal. 2017. № 4. S. 30-38.
2. Detsentralizatsiia: yaki hromady hoduiut Ukrainu, a yaki dotatsiini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://glavcom.ua/publications/decentralizaciya-yaki-gromadi-goduyut-ukrajinu-a-yaki-dotaciyni-817171.html>
3. Dnistrianskyi M. S. Politychna heohrafiia Ukrainy: navchalnyi posibnyk. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2014. – 348 s.
4. Zastavetska L. Pryntsypy formuvannia i mekhanizmy funktsionuvannia novykh terytorialnykh hromad i system rozselennia u protsesi reformuvannia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy / Lesia Zastavetska // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Serii Heohrafiia. – Vyp. 673-674. – S. 95-100.
5. Mistsevi biudzhety [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0
6. Oliinyk Ya. B., Ostapenko P.O. Formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad v Ukraini: perevahy, ryzyky, zahrozy. Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal. 2016. № 4. S. 37-43.

7. Ostapenko P., Perkhaliuk R., Bonchkovskiy O. Ostapenko S. Atlas administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy. Novyyi raionnyi podil ta terytorialni hromady: 2020. Kyiv. 2020. 56 s.
8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad" [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p>
9. Postanova "Pro vnesennia zmin do Metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad" vid 24 sichnia 2020 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-metodiki-formuvannya-spromozhnykh-terytorialnih-gromad-i240120-34>
10. Syzonenko O. V. Problemy formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad v umovakh protsesu detsentralizatsii. Eksperymentalni ta teoretychni doslidzhennia v suchasnykh naukakh: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 5 serpnia 2018 r., m. Sumy. 2018. T. 2. С. 92-95. URL:http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2114/1/05.08.2018_Tom_2-93-96.pdf
11. Skliarska O. Utvorennia obiednanykh terytorialnykh hromad v konteksti vplyvu na rozvytok poselen (na prykladi Lvivskoi oblasti). Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia heohrafichna. 2017. Vyp. 50. S. 325-333.
12. Skliarska O. I. Reforma administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy v konteksti vplyvu na status i funktsii poselen. Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. Seriiia: Heohrafiia. – T. 50 (№1). – 2021. – S. 57- 64.

Abstract:***Oksana SKLIARSKA.* FUNCTIONING OF CAPABLE TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE: SOCIO-GEOGRAPHICAL ASPECTS**

The article analyzes the results of the activities of territorial communities in 2020-2021, as well as the methodology for determining their capacity, from a socio-geographical perspective. The main advantages of reforming the basic level of the administrative and territorial system are indicated, the main trends and factors of the formation of successful communities are revealed.

The methodology of the formation of capable territorial communities, defined by the authors of the reform, contains criteria for the size, population, accessibility zones of new administrative centers, as well as the presence of social, educational and household infrastructure. Such communities of villages, towns, and cities are considered capable, which, as a result of voluntary association, are able to independently ensure the appropriate level of services provision in the field of education, culture, health care, social protection, housing and communal services, while taking into account personnel resources, financial support and infrastructure development of the corresponding administrative and territorial unit. At the same time, the financial capacity and infrastructural security of a territorial community depends on many socio-geographical factors: favorable location, effective use of the socio-economic and demographic potential of community centers, development of transport links, etc.

In particular, it was found that communities of regional centers, large cities, as well as satellite communities of these cities or with a powerful business sector have the best financial indicators. Large enterprises of wealthy communities are the main tax payers and jobs provider for residents, as well as sponsors of the construction of social infrastructure facilities (kindergartens, sports complexes, etc.). An interesting fact is that the rating of the most successful communities in 15 regions of Ukraine is headed by rural communities. A significant number of communities have not benefited from financial decentralization and the level of their subsidy is more than 50%. These are communities in general, with a significant share of the rural population, where there are not enough jobs, the entrepreneurial sector, and, accordingly, tax revenues. These are also large communities of sparsely populated areas with a demographic crisis situation, where there are problems with the transport connection of villages, remoteness from the center of the community. We counted the number of communities by region that at the end of 2021 had a subsidy level of more than 50% and the number of those with a subsidy level higher than the average for Ukraine (14.5%). Thus, the maximum number of subsidized communities is in Chernivtsi, Ivano-Frankivsk and Zakarpattia regions. In the Lviv region, only in Strilkyvska and Borynska communities, subsidies amount to more than 50%. In general, in the 16 regions of Ukraine, rural communities are the most subsidized: the 5-8 poorest communities in each region are mostly rural and peripheral, only 1 urban - Vatutinska, the rest ones - townships.

The question of the capacity of the community is also related to the controversial changes that are taking place regarding the optimization of the network of secondary education institutions. Support institutions are being created in urban and town communities, as well as in the centers of rural communities, which receive a larger amount of funding and better conditions for development. On the other hand, subsidized communities cannot finance small rural schools. Over 2 years in Ukraine, the status of almost 670 schools was lowered, and 918 schools were closed, and this process will continue in the future.

Therefore, the self-organization of the population and local authorities in communities has become an important factor of self-defense and resistance in the conditions of a full-scale invasion of the Russian aggressor. Thus, after the end of the war, the support and provision of self-government of territorial communities will become an important condition for the reconstruction of the state. At the same time, it will be necessary to improve the mechanism of formation of local budgets, as well as the methodology of determining the capacity of territorial communities

Consequently, in a special period, it is worth providing exclusively state financing of educational and medical institutions, especially in the front-line regions. Obviously, it will not be possible to avoid another stage of consolidation, primarily to ensure the real capacity of territorial communities in areas with a deep crisis demographic situation. Using the potential of capable communities, developing their infrastructural and industrial base will contribute to strengthening the grassroots link of the administrative and territorial system as well as to ensuring the national security of the state.

Key words: capable community, decentralization, financial capability, infrastructural capability.

Надійшла 22.09.2022 р.